

השורש העשרים ואחד

אמונת השם.

דברים שנאמרו ע"י רבותינו מרנן הגר"ח והגרי"ז מבריסק

ואשר עדין לא ראו אור הדפוס

[אור חדש על הדברים האמורים בשורש הקודם בשמם. והתוספת מרובה על הידוע]

אלוקינו ואין זולתו". הרי לפנינו שיתוף והתערות אמת ואמונה זה בזה, הרי זה גילוי שהמושג אמונה עומד במעלה אחת עם אמת. וכתב האבודרהם ש"אמת" כאן היא תורה שנאמר ותורתך אמת, ו"אמונה" כאן הם מצוות ויסודה בפסוק "כל מצותיך אמונה שקר רדפוני עזרני" תהלים קי"ט פ"ו. ועיי"ש בתרגום "כל פקודיך קושטא" - היינו אמת. והיפוך האמת הוא שקר וממילא מבואר המשך הפסוק "שקר רדפוני" שהוא היפוך האמת. והוא פשוט דאמונה היא צריכות, תוקף, וודאות ונכון הדבר.

ומעתה מה מקום יש לקושיא המובאת לעיל אמאי נקראת מצוה זו "אמונה", הא "אמונה"

היא היא מהמושכלות הראשונות והידיעה הצרורה והאמת הגמורה ומה מקום לקושיא הג"ל כלל.

ושאלתי את פי הגאון המופלא רבי דוד מיכאל שמידל שליט"א ואמר לי שאכן נודק

השואל והוא דבר פשוט צביאור ענין "אמונה". והעיר את תשומת לבי דהרמז"ס ציד החזקה ריש הלכות יסודי התורה לא השתמש כלל במלת "אמונה" אלא כתב "לידע שיש שם מצוי ראשון" וצמנין הקצר בראש ההלכות כתב "לידע שיש שם אלוה" ובהלכה ו' כתב "ידיעת דבר זה מצות עשה שנאמר אנכי ה' אלהיך". מבואר דענין מצוה זו היא "ידיעה" וידיעה היינו ידיעה ככל ידיעה שאדם יודע והיא מאומתת אצלו ואין לו שיעור של ספק צמה שידוע אצלו ואם יש לו שיעור ספק אינו ממין היודעים ומיקרי אינו יודע.

ומה שכתב בספר המצוות מ"ע א' "היא הציור אשר נוגו להאמין האלהות והוא שנאמין שיש

בספרי שרשים צמועדות כבר הופיע השורש המוצא לעיל שורש העשרים, ונדפס שם

בראש הספר כשורש ראשון בתוספת דברים. אמנם לאחר נאחז לאור צגנת תשס"א שמעתי מתלמיד חכם אחד תמיהה על ענש השאלה עליה מושחת כל השורש הנ"ל. ונשוב ונציא לשון השאלה כפי שהציאה הגאון הגדול הגר"מ שך זצוק"ל: "אמאי נקראת מצוה זו מצות האמונה, הרי בפשוטו שזהו מהמושכלות הראשונות, דאי אפשר לעולם בלי מנהיג וגם מצדרי אחזה אלק' והחכמה הנפלאה שכל יצור קטן אין להעריך ומכל שכן החכמה שצירית האדם ואיך אפשר שכל זה הוא בלא מנהיג וכו' והרי זו ידיעה וצמחוב נאמר וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא אלקים ולמה זה נקרא אמונה וצמחוב המצוות מצוה א' כתב: היא הציור אשר נוגו בהאמנת האלהות. ע"כ לשון השאלה.

ותמה צפני הרה"ג יעקב לב שליט"א דהציאור הנכון ל"אמונה" בלשון הקודש הוא "אמת" וודאות וצריכות גמורה. והוא הוא כל ענין עניית "אמן" ששורשו אמונה הנאמר ע"י השומע צרכה אשר פשיטות ענין אמן הוא אמת ונכון הדבר. וכן נמצא בספר המחצרת לרבינו מנחם בן סרוק צביאור שורש המלה אמונה וזה תורף לשונו "אמונה אומן" ישעיה כ"ה א', "ויהי ידיו אמונה" שמות י"ז י"ב, "האל הנאמן" דברים ז' ט', ועוד, ענין אחד להם ופתרון ויהי ידיו אמונה כמו נכונה. כולם שוים צעיינים וציסודם. עכ"ד רבינו מנחם בן סרוק. וכן בתפלה אנו אומרים "אמת ואמונה כל זאת וקים עלינו כי הוא ה'

שם וכו' ולא כתב ענין ידיעה, ביאר הגאון הנ"ל דהלשון האמיתית של הרמב"ם במנחה זו היא "ידיעה" והיא היא לשון המקורית בלשון הקודש אשר זה כתב את ספר היד החזקה. אמנם בספר המנחות שכתבו הרמב"ם בלשון המדוברת במנחים לשון בני ערב שם כתב "באמתקאד". והתרגום האמיתי של המלה הנ"ל בלשון הקודש הוא "לדע" ועיינו ידיעה. ואמר לי מו"ר הנ"ל שהמושג "להאמין" עיינו לעשות את הדברים בדעתו לאמת מוחלטת ושיהיו דברים אלו מאומתים וודאיים ומוחלטים אלו, וזהו להאמין [בלשון הפעיל], על דרך "והאדיקו את הנדיק והרשיעו את הרשע" שאין עיינו אלא שצ"ד קוצע בהחלט שהתזכר לפניהם שפלוני הוא הוא הנדיק ולא שצ"ד עושה עתה איש זה לנדיק. וכן מאמר הגמ' כאן בצרכות י"ג: כיון דאמליכתיא למעלה ולמטה ולא רצע רוחות השמים תו לא נריכת. גם בזה ביאר "אמליכתיא" הוא, כיון שפעלת בדעתך וגמרת בדעתך ובלבד בצירור גמור ומוחלט שהוא מלכו של עולם למעלה ולמטה וכו' זו ההמלכה שנצטוה בה ותו לא נריכת. והיא היא המנחה "להאמין", דהיינו לפעול בהחלט הגמור את אמיתת האמונה אלל עצמו. ובאמת שורש אמת ושורש אמונה אחד הוא להיודע פרק בהלכות דקדוק ולשון. והוא על משקל לשון המסילת ישרים כריש פ"א "שיתזכר ויתאמת אלל האדם", והוא גדר פעולת "האמין" לפעול בעצמו אמת פשוטה ונפלאה זו. וממילא פשוט הוא שאותם גדולי המתרגמים שתרגמו את ספר המנחות ללשון הקודש כמו רבינו משה בן רבי שמואל אבן תבון ואשר תרגמו את המנחה ל"אמונה" כוונתם ברורה לאמונה בלשון הקודש שהיא אמונה האחוזה, תפוסה ומוכחת אלל האדם, פנימית ועמוקה, ואשר אמונה זו ואמת, אחת היא. וכן המעיין במורה נבוכים שתורגם גם הוא ללשון הקודש ע"י רבינו שמואל אבן תבון, שם חלק ראשון פרק נ' כתב הרמב"ם ביאר נאה ועמוק למנחות האמונה ושם תמצא שביאר הרמב"ם שכל עיינה של אמונה זו היא שיהא הדבר מאומת, ברור וודאי ותקוע בעומק מחשבתו של האדם האמין.

ויעיין בספר המנחות שיצא לאור ע"י הרב הנדיק שצתי פרנקל ז"ל, שם במנחה הראשונה אריכות דברים עם הרבה מראה מקומות להוכיח ככל החזיון והדברים האלו שכתבנו כאן.

וע"פ דברים אלו הקושיא מעיקרא ליתא. אלא שהוסיף לי הגאון הנ"ל "דהסתירה היחידה לאמור כאן היא מה דחזין דמין הגר"ח והגר"י ז"ק"ל בן זקנו לשאלה זו והשיבו וביארו מה שביארו, מוכח לכאורה שיש בן מקום לשאלה ולתשובה".

ולאחר העיון זכתי צעו"ה להצגת הדברים.

מצאתי בין כתבי תלמידי הגר"ד סאלאוויצ'ק ז"ק"ל ראש ישיבת צריסק צירושלם

[מקור הדברים בכתבים אלו, מה ששמע מחות' הגאון הגדול המפורסם רבי חיים שלמה לייבוזין שליט"א מפיו] בשם מרן הגר"י סאלאוויצ'ק ז"ק"ל דהער אדברי הגמרא כאן י"ג: רבי ירמיה הוה יתיב קמיה דרבי חייא בר אבא חזייה דהוה מאריך טובא, א"ל כיון דאמליכתיא למעלה ולמטה ולא רצע רוחות השמים תו לא נריכת. ואמר מרן הגר"י ז"ק"ל דרבי ירמיה מיירי רק בבונת המלה "אחד" ולא בבונת "ה' אלקינו". וביאר דבריו עפ"י דברי מרן הגר"ח ז"ק"ל מבריסק דמה דמצינו בסה"מ מצוה א' להאמין ולא כתב לשון ידיעה בדבריו בריש הלכות יסודה"ת, וביאר הגר"ח דכיון דידיעתו של אדם מוגבלת לפי שכלו ואפילו האדם הגדול בענקים במשה רבינו ידיעת האלוקות מוגבלת בשכלו, ואם יאמין רק על פי ידיעת שכלו הרי זו הנשמה ח"ו והר"ז בכלל האפיקורסין המגשימים, א"ב חייב האמונה הוא במקום ששם מסתיימת ידיעת שכלו של אדם ומשם מתחלת האמונה וזהו שנצטונו להאמין היינו אמונת אין סוף וללא תכלית וגבול.

ועל פי דברי מרן הגר"ח ביאר מרן הגר"י צכונת פסוק ראשון דק"ש, "ה' אלקינו" הוא כנגד אנכי ה' אלקיך, ו"אחד" הוא כנגד לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, וזה פשוט דלא יעלה על הדעת אוהרת אלהים אחרים אלא במקום ששכל

האדם מגיע והיינו בבריאה הידועה ולכן חיוב הבונה
 דלמעלה ולמטה וארבע רוחות השמים הוא ב"אחד"
 בנגד לא יהיה לך אלהים אחרים שאוהרתו היא
 במקומות בהם שכל האדם מגיע והיינו למעלה
 למטה וכו' ולכן ביון שהמליכו על כל הבריאה תו
 לא צריך וזו כוונת רבי ירמיה י"ג: באומרו לרבי
 חייא בר אבא ביון דאמליכתיא וכו' תו לא צריכת.
 אבל ה' אלקינו הוא עצמותו יתברך ונאמר בנגד
 אנכי ה' אלקיך ולכן אם יבון באומרו ה' אלקינו את
 בונה זו של למעלה ולמטה וכו' שהיא רק כל
 הבריאה הידועה ומושגת לנו בשכלנו הרי זו הגבלת
 האמונה לשכלנו ולידיעתנו. ולכן בזה בעיני אמונת
 אין סוף. והם הם דברי הרמב"ם דבעיני אמונה שהיא
 למעלה מידעתנו.

וביאר עוד מרן הגרי"ז דאף שבספר המצוות
 כתבו מתרגמי הספר ענין אמונה, הרי
 בלשונו שלו בתחילת הלכות יסודה"ת כתב המצוה
 בלשון ידיעה. וביאר "דהידיעה צריכה להיות מצד
 האמונה ולא מצד השכל". עד כאן חלק מדברי מרן
 רי"ז הלוי שם בכתבים.

ונראה ציחור דבריו אלו האחרונים של מרן על פי
 ראש דבריו דלעולם "אמונה" היא אמת
 ויציב ודאי כח הידיעה ממש. אך ידיעה ודאית
 זו הרי מוגבלת לחושי השכל והשכל מטבעו מוגבל הוא
 ואי אפשר לו לשכל להיות אין סוף, והרי האמונה
 האמיתית היא אין סוף ואי אפשר לה להיות מוגבלת
 בגבולי השכל ולכן כתב הרמב"ם [והמתרגם ירד
 לעומק כוונתו] גם ענין האמונה וגם ענין הידיעה
 ללמדך דבר, שמהיה ה"ידיעה שהיא הודאות המוחלטת
 מכח האמונה שהיא אין סוף ולא אמונה מכח הידיעה
 והשכל".

ובאשר חקרתי מולא הדברים בדברי הרמב"ם
 צמורה נבוכים ח"א פרק נ' מלאחי ממש
 בדברים אלו הנמצאים בכתבי התלמידים ששמעו מפי
 מרן הגרי"ז ז"ל. ונבאר, מה שמועה שמעו: דלעולם
 אמונה היא האמת המוחלטת שאין אחריה ספק

ופקפוק ומלד וודאות הענין אמת ואמונה אחד הם.
 ואעפ"כ יש וודאות מיוחדת נוספת במדרגת האמונה
 שאינה במדרגת האמת והיא אמונה שמעל שכלו
 החומרי והגשמי של האדם. האמת המוחלטת אצל
 האדם לעולם מוגבלת היא למדרגת שכלו וחושיו
 הטבעיים. ואילו האמת המוחלטת שבמדרגת "אמונה"
 היא הודאות המוחלטת שמעל שכל האדם וחושיו והוא
 לשון מרן ז"ל "ל שהציאו שם נכחצים, "דהידיעה
 צריכה להיות מצד האמונה ולא מצד השכל".

ואכן כך הוא לשון הרמב"ם שם צמורה נבוכים
 "דע אמת המעין במאמרי זה, כי ההאמנה
 אינה הענין הנאמר בפה אצל הענין המצוייר בנפש ....
 כי האמונה היא ההאמנה במה שיצוייר שהוא חוץ לשכל
 כפי מה שיצוייר בשכל .... וכשתפשיט מעליך התאוות
 והמנהגים [הרעים] ותהיה צעל מצוה .... יתאמת לך
 מה שאמרנו בהכרח .... וכו'. עד כאן מעט מלשונו
 הנריך לעינינו. מצוה דכח האמונה הוא במה שיצוייר
 באמונתו גם אותה וודאות שהיא מחוץ לשכל לחושי
 ולזה נריך התפשטות החומר והגשמיות והוא מפורש
 גם ברמב"ם הלכות תשובה פרק ח' סוף הלכה ז'
 "ומהו זה שאמרנו נהנין מזיו שכינה, שידועים ומשיגין
 מאמתת הקב"ה מה שאינם יודעים והם בגוף האפל
 השפל" עכ"ל.

והוסיף מרן הגרי"ז לבאר שם נכחצים מה
 דמצינו דבבל מקום בו נזכר בתורה
 ענין שמיעה יש שמתרגם המתרגם לשון קבלת ענין,
 ויש שכותב סתם שמע, בלשונו בלשה"ק ללא שום
 שינוי [הערת המחבר: רש"י בפרשת וישב פל"ז פסוק
 כ"ז וכן בספר מתורגמן לרבי אליהו נחור מצאר
 דצמקוס שהמדובר בשמיעה של קבלת ענין מתרגם
 המתרגם ענין קבלת הענין כמו "וישמעו אחיו" וקבילו
 אחוה, "אם שמוע תשמעו" אם קבלה תקבלו, "כי
 שמעת לקול אשתך" ארי קבלת לקול אשתך, "שמע
 אשמע נעקחו" קבלת אקבל קבילתיה, ועוד, [שם
 מתורגמן ערך קבל] ואילו צמקוס שאינו אלא שמיעת
 הקול נשאר המתרגם בלשון שמיעה כמו "וישמע

שנסמוך ממש לדברי הגרי"ז הציא מדרש חז"ל מפרשת לך לך אודות "הליך עליו בעל הצירה" וציאר בזה ולא הזכיר את הסברו של מרן הגרי"ז ז"וק"ל ואמר לי מו"ר הגרמ"ד סאלאווייניק שליט"א שזכור הוא איך שהגרמ"מ שך ז"וק"ל היה גם הוא אלל מרן הגרי"ז בשעה שציאר מדרש זה וכפי שיצוה לקמן בסוף שורש זה, ופליאה שהשמיט את ציור הגרי"ז ממדרש זה. אולם המעיין יראה בהקדמת הגרמ"מ למהדורה חמישאה לספרו אבי עזרי שם הציא ציור ארוך למדרש זה והם הם הדברים ששמע מפי מרן הגרי"ז ז"וק"ל כמוצא לקמן בד"ה צמד"ר].

ובבל החזיון הזה כן כתב צבית הלוי עה"ת סוף פרשת בא חז"ל דהרי עיקר מלות אמונה הוא שנאמין בכל דברי התורה וכפי הקבלה מרבותינו גם מה שאי אפשר לנו לזכור ע"י מופת חותך. דהרי כל מה שנתברר להאדם במופת זה נקרא ידיעה ואינו בכלל אמונה עדיין, ואנחנו מצוים להאמין והו' דברים שאין השכל משיג אותם במופת, וכל זמן שלא יאמין רק במה שנתברר לו במופת אין לו חלק במלות אמונה כלל, דכמו דנכטוה האדם לכופ כל כחותיו לעבודת ה' ולבטל אותם לעבודתו בצד גופו וכמו שצירת התאווה והחמדה לעינינו עוה"ז ותענוגיו הלא כמו כן החיוב לכופ ולבטל שכלו לעבודתו יתברך והוא בהאמינו דברי התורה אשר לא ישיג שכלו. וע"כ מי שנתקלקל דעתו חלילה ופג לבו מלהאמין הרי אין כח ציד חזירו לרפאות מחלהו ולהחזירו למוטב, רק לבקש מאת ה' שיתן בלבו אמונתו ויטהר לבו לעבודתו יתברך. וע"כ תיקון כל העולם בכללו וציעורו של היצ"ר - צענין אמונה, מקוים לנו לה' כי יסקיף ממרום ויצער הרע מן העולם ויאמינו כולם צו יתברך ויטו שכם אחד לעבדו. עכ"ל. וכשחזרתי והראיתי הדברים להגאון הגדול רבי ד. מ. שמידל שליט"א חזר וציאר כי יש פירוש המלה יש פירוש הענין: פירוש מלת "אמונה" ופירוש מלת "אמת" אחד הם. ושורש אחד לשיניהם. אמנם החדש כאן פירוש ענין הנלמד מדיוק דברי הרמב"ם וכפי שקיבלו מפי מרן הגרי"ז הלוי

יתרו", "והקול נשמע", ועוד. [שם מתורגמן ערך שמע]. ומעתה אמאי תירגס המתרגם כאן בשמע ישראל כפשוטו לשון שמיעה והרי אין לך קבלת ענין גדול מענין זה]. וציאר מרן הגרי"ז ז"וק"ל "דקביל הוא מצד המקבל וזה תמיד מוגבל". רצה לומר דשמיעת הענין תלויה תמיד בשומע שהוא צריך להיות מקבל הענין ולכן התרגום הוא ענין קבלה שהשמיעה תלויה במקבל השומע. אמנם בציור דשמע ישראל אי אפשר לה לקבלת הענין שתהיה תלויה בשומע שהוא מוגבל לחושיו ולשכלו ולכן "המצוה היא שישמע כמו שהוא מצד המשמיע שהוא אין סוף ובלתי מוגבל" רצה לומר שלשון "שמע" מורה על שמיעה בפי שהמשמיע משמיע ללא התערבות שכל השומע ויקבל הדברים לפי ערך המשמיע. ע"כ מה שראיתי והצנתי מכתבי התלמידים ממה ששמעו מהגרי"ד בשם אבותיו ז"וק"ל.

ומעתה מצוה"ת השאלה הנ"ל ששאל הגרמ"מ שך ז"וק"ל. דהוקשה לו להגאון אמאי נקראת מצוה זו מצוה "אמונה". והרי "אמונה" ציורה אמת שהיא צלתי מושגת ולמעלה מחושינו והצנתינו, והרי זהו מהמושכלות הראשונות דאי אפשר לעולם צלי מנהיג וגם מצדרי אחזה אלוקים והחכמה הנפלאה שצב יצור קטן וכו' [הכל כמוצא לעיל בראש דברינו], וא"כ שאל הגאון הרי זה אמת המושגת בחוש ובמושכל ראשון ולו יקרא אמת שכלית וחושית ממש ואמאי נקראת אמונה שהיא האמת הצלתי מושגת בחוש ומעל השכל האנושי. ועל זה השיבו מרן הגרי"ז בשם אביו מרן הגר"ח ז"וק"ל, דחיוב האמונה מתחיל ממקום שכלה שכל האדם. והיינו דאיתו חיוב האמת הדברים והבאתם לידי אמת מוחלטת בלבו עד שלא יהא צינה לבין אמת חושית ולא כלום, מצוה ממקום שכלה שכל האדם ולכן נקראת בשם "אמונה" שהוא שמה של אמת ודאית ומוחלטת זו המתחלת היכן שכלה שכלו והשגתו של צד ודס. והראונו בספר אבי עזרי בהלכות תשובה פ"ה ה"ה שכתב שם מה ששמע מפי מרן הגרי"ז אודות ענין האמונה. [הערה: המעיין שם יראה

זלוק"ל ואזמתי הקדושים והוא "פירוש הענין של אמונה", שהוא האמת הנפלאה מעל השכל ומעל החוש.

עם סיום כתיבת שורש זה הראיתי הדברים למו"ר הגאון הגדול מרן רבי משולם דוד סאלאווייניק שליט"א. והי כאשר ראה הדברים וציאני המלך חדרי ויראני את אשר הצין וכתב הוא כאשר שמע את הדברים מפורש יולאים מפי אביו מרן רשכבה"ג הגרי"ז זלוק"ל. ויאל מו"ר לתת ידי הרשות להעתיק הדברים מלה במלה מעטם כתב ידו כפי שכתבם כאשר שמעם. עוד הוסיף לי מו"ר שליט"א כי אביו מרן הגרי"ז דיבר בענין זה הרבה פעמים והיה ענין זה של יסוד ושורש האמונה יקר ומציב מאד אללו לזכרו היטב כמה וכמה פעמים והיה מוסיף בזה דיוקים וציאורים מדברי חז"ל והראני מו"ר שליט"א בשלשה מקומות בהם כתב ענין זה וכל פעם בחוספת דברים. וכבר כתב הרמב"ם בסוף פיהמ"ש לזכרות "כי יקר צעני ללמד עיקר מעיקרי הדת והאמונה יותר מכל אשר אלמדו", אמרתי אף שעיקרי הדברים כבר נכתבו לעיל, הרי לגודל חציבות הדברים והדיוק העזום שנכתבו על ידי מו"ר שליט"א שכתבם סמוך לשמיעתם, וכל קורא ראה יראה את הדיוק שכל תיבה ותיבה, וגם שינוי בסדר הרצאת הדברים מהמוצא לעיל, וגם חוספת ציאור מאמרי חז"ל ופסקי התורה, על כן יש להציאם כלשונם ממש והרי הדברים מאירים ושמיים כשעת נתינתם בגזירה מפי מרן הרב מצריסק זלוק"ל, וזה לשונו.

במד"ר לך לך משל לאחד שהיה עובר ממקום למקום וראה בירה וכו', כך לפי שהיה אבינו אברהם אומר תאמר שהעולם הזה בלי מנהיג, הציץ עליו הקב"ה וא"ל אני הוא בעל העולם עיי"ש. וצ"ב הדמיון, דשם נתווסף לו ידיעה בשנתגלה בעל הבירה שהכיר אותו, אבל כאן מה ניתווספה בידיעתו, הרי מקודם ג"כ האמין, ומה ניתווסף, הרי אינו גוף ואין לו דמיון כלל. וי"ל הביאור דמקודם ידע זה עפ"י שכל

שיש לעולם מנהיג והוי זה דבר שהשכל מחייבו - תאמר שהעולם הזה בלי מנהיג. אבל אין זו הדרך שמביא לידי הכרה וידיעה על עצם מציאותו, וא"א להכיר מציאות ד' אך ורק עפ"י נבואה. וזהו שהציץ עליו הקב"ה ואמר לו אני בעל העולם, היינו שהיה לו נבואה על זה, ובפרט זה דומה להמשל [דהיינו שניתווספה לו ידיעה על ידיעתו].

והנה הרמב"ם בסה"מ מ"ע א' כתב דמצוה להאמין, וצריך מובן והלא אמונה שייך רק על מה שאין לדעת אותה ידיעה שכלית רק עיי"ז שנאמין בזה, ובאמת הרי אי אפשר לעולם בלי מנהיג והוי דבר שהשכל מחייבתו. ובריש הל' יסוה"ת כתב באמת - לידע שיש שם מצוי וכו' עיי"ש, וא"כ ידיעה היא, ומצות אמונה על מה היא באה ולמה היא צריכה מאחר שיש לדעת זה עפ"י שכל. אבל באמת הדבר, שלו היה מצות אמונה רק להאמין על מציאות ד' כפי שהשכל מחייב וכפי ידיעתו, ודאי שלא היו צריכין לאמונה כיון שיש לנו ידיעה שכלית, אבל באמת אי אפשר לנו ידיעה שכלית על מציאות ד', שהוא בלתי מוגבל בזמן ובמקום, ומציאותו לפי שכל האדם היא מוגבלת בזמן ובמקום, ואי אפשר להאדם להכיר מציאותו כפי מה שהוא בלתי מוגבל, והכרתו לפי שכל האדם הוי הכרה שיש בו הנשמה וזה פיגול ואסור. ואברהם אבינו היה צריך באמת לזה נבואה מיוחדת אף שאמר - תאמר שהעולם בלי מנהיג. ולזה הוא מצות עשה של אמונה כמש"כ הרמב"ם בסה"מ הנ"ל להאמין במציאותו שהוא בלתי מוגבל בזמן ובמקום כשום צד.

אולם כל זה הוא במצות אמונה שעל זה הוא הציווי אנכי ה' א' וגו' כמש"כ הרמב"ם בסה"מ, אבל הל"ת של לא יהי' לך וגו' זהו כולל שלא יהיה לפי מושגי האדם דהיינו מוגבל, דאי אפשר שיעלה בדעת האדם מושג אחר דהלא אין על זה אמונה ולא נבואה.

ויצו לומר דזהו ביאור דברי הגמ' בברכות דף י"ג: כשאומר אחד צריך שימליכנו בשמים ובארץ ובר' רוחות השמים, ולבאורה צ"ב למה דוקא באמירת אחד ולא בה' א', וגם עד כאן ותו לא. ולפימ"ש"כ אתי שפיר דבפשוטו דהפסוק שמע ישראל וגו' נכללו ב' הציוויים, היינו ד' א' זהו הציווי אנכי ד' א', וה' אחד זהו הלא יהיה לך, ומשום כך באמרו ד' א' שהוא מצות אמונה שאינה מוגבלת בשום זמן ומקום ולמעלה מכל הגבלה והגשמה איזה שהיא, ע"כ אין להגביל בזה שמים וארץ וד' רוחות. אבל באמרו ד' אחד שהוא הציווי של לא יהי' לך שזה אי אפשר רק ע"י מושגי בני אדם בהגבלה בזמן ומקום ועל בן צריך שימליכנו בשמים וארץ וד' רוחות השמים ותו לא צריכת, במבואר בברכות שם. והדברים שמחים. עכ"ל מו"ר מרן הגרמ"ד סאלאוויצ'יק שליט"א. עד כאן שיחה אחת של מרן הגרמ"ד זצוק"ל שהראני מו"ר שליט"א.

שייחה שניה שדיבר בזה מרן הגרמ"ד זצוק"ל: שאל כנ"ל [בשיחה הראשונה] אמאי נקראת מצוה זו אמונה וכו' וסיים דבריו ששאל זאת מאביו מרן הגרמ"ד זצוק"ל "ואמר לי שבשמים חשבל אז מתחיל אמונה". עכ"ל.

שייחה שלישית שדיבר בזה מרן הגרמ"ד זצוק"ל: לאחר שציאר שוב את השורש הגדול בציאור ענין האמונה וכו"ל, הוסיף ואמר אשר גם לאחר שהגיע אברהם אבינו למדרגת האמונה עדיין יש בזה מדרגות ועליות נוספות והוא הציאור בפסוק [בראשית פט"ו פ"ו-ז] "והאמין זה" - ויאמר אליו אני ה'. ע"כ. **ובשזכירתי** דברים אלו, התבוננתי בלשון הרמז"ס הלכ' ע"ז פ"א ה"ג אודות גילוי אמונת אברהם אבינו וז"ל: כיון שנגמל איתן זה התחיל לשוטט בדעתו והוא קטן וגו' והיה תמיהה היאך אפשר שיהיה הגלגל הזה נוהג תמיד ולא יהיה לו מנהיג וגו' ולבו משוטט ומזין עד שהשיג דרך האמת והבין קו הדק מדעתו הנכונה וידע שיש שם

אלוה אחד והוא מנהיג וגו' וידע שכל העם טועים וגו' וכן ארבעים שנה הכיר אברהם את זוראו, כיון שהכיר וידע התחיל להשיב תשובות וגו'. והנה אין מובן לדבריו שכתב "וכן ארבעים שנה הכיר אברהם את זוראו" באמצע סיפור גילוי האמונה אלל א"ל וטענותיו עם אנשי אור כשדים, לכאורה מקום ידיעה זו הוא בסוף הסיפור או בתחילתו. וגם תמיהה כל המפרשים הא מצאנו בזה"ל שגילה האמונה בגיל שלש ואמאי כתב הרמז"ס ארבעים. והנראה בזה ע"פ השורש הגדול שדבריו מרן הגרמ"ד זצוק"ל, כי כונה עמוקה בדברי הרמז"ס. דהרמז"ס כתב צרישא "שהשיג דרך האמת והבין קו הדק מדעתו הנכונה", רצה לומר שאברהם אבינו הגיע בתחילה לאמונה מדעתו והיינו דעת הישרה של בני אדם והוא קודם גילוי וההכרה שהתגלה אליו הקצ"ה והיין ואמר לו "אני בעל הצירה" שהיא ההכרה הגדולה בדרך נבואה שהיא מעל שכלו של אדם והכרה זו וגילוי נבואה זו היתה בגיל ארבעים שנה. ועלו דברי הרמז"ס כפתור ופרת. ודוק שכל אריכות לשונו של הרמז"ס אודות חקירותיו ודרישותיו של אברהם אבינו אין את המלה "הכרה" אלא כשכתב בסוף דבריו "וכן ארבעים שנה הכיר אברהם את זוראו". ובדאי כוננו לדברי חז"ל שהיין עליו בעל הצירה והיא מדרגה אחרת לחלוטין של אמונה אמיתית מעל שכל והשגת חושי האדם. וראיתי בדברי הכסף משנה והנה הם הם הדברים. עוד מדויק מש"כ "כיון שהכיר וידע התחיל להשיב תשובות", דהיינו לאחר שזכה ל"הכרה" שהוא גילוי נבואי ובתוספת "ידע" שהוא השכל האנושי, בשני כוחות אלו ערך ויכוחים ותשובות עם בני דורו וכלשון חז"ל "ודע מה שמשיב", וכדבריו בהמשך שם "והיה מודיע לכא"ל לפי דעתו עד שיחזירהו לדרך האמת". כל אלו מורים על ויכוח בידיעה ובשכל אנושי, והוא דיוק לשונו "כשהכיר וידע". אודות ענין "הכרה" בלשון הקודש, ראה בפסוק צפרשת וישב "הכר נא - ויכירה", שם ברש"י דוק היטב, ובתרגום ירושלמי תירגם "ומכס יתה ואמר.....". לאחר כל החזיון הזה שפתים אשק.